

"קלקולים" במערכת המשפט

מאת

אריאל רוזן-צבי

אמר ראש לשכת עוה"ד, שלמעשה חלק גדול מהרפורמה המוצעת, היא ניסיון לחפש את הפתרון מתחת לפנס. כלומר, הניסיון לפתור את הבעיות במישור המבני, הצורני, ולא להתרכז באיכות הפתרונות. אני סבור שחלק גדול מן הפתרונות אינם מחייבים למעשה רפורמה מבנית, ואפילו לא חקיקתית, אלא מחייבים שינויים בגישה שיפוטית: בניהול דיון, בסדרי דין ובהתייחסותם של כל השותפים למערכת.

אין פירוש הדבר שאין כלל צורך בתיקונים חקיקתיים או בשיקולים מבניים, אבל בעיקרו של דבר, בעייתנו העיקרית טמונה בגישה אל הדיון, בגישה אל התפיסה השיפוטית. במקום להמתין לרפורמה כוללת ומקיפה נוכל להתמקד בתיקונים שונים בהליך השיפוטי, במסגרת ההתדיינות, בצורות ההתדיינות, בסדרי מינהל שיפוטי וכיו"ב. אלה ניתנים לביצוע במהירות יחסית ובקלות יתירה בלי לעורר עלינו את רוגזם של מתנגדי הרפורמה הכוללת.

פרופ' ג'ורג' שטיינר, שהוא סופר, הוגה דעות ומבקר יהודי שמלוא כל העולם מושכו, אמר לפני זמן לא רב, שלחפש את האמת עד הסוף הרי זה מעשה של חוסר אחריות. אני חושב, שלחפש אחר הצדק עד הסוף, במיוחד בזמננו ובתקופתנו, זהו מעשה של חוסר אחריות. יש לנו דוגמה ספרותית נאה: בנובלה מפורסמת של היינריך פון קלייט, מיכאל קולחס, מחפש הגיבור את הצדק 'עד הסוף', ובסופו של דבר מטביע את הארץ בנהרות דם. אצלנו אומרים "אל תהא צדיק הרבה": מספיק שתהיה צדיק, מספיק שתעשה צדק יחסי: "צאדיק" אל תהיה, ואל תתור אחר הצדק המוחלט.

משום מה, יש לי הרגשה שבמערכת השיפוטית שלנו, עוסק כל אחד בדברים שלא הוא מופקד עליהם. בתור קוריוז אמשול לכם משל. לאחרונה נתפרסמו ומתפרסמים קבצים של פסקי דין של בתי-משפט השלום. רעיון זה מבורך כשלעצמו, כי הוא מעלה את רמת פסקי הדין הנכתבים, אך הוא גם מהווה תמריץ לבית-משפט השלום לעסוק בתפקידו של בית המשפט העליון, בעוד שתפקידו המרכזי הוא מציאת העובדות ויישום הדין. בית המשפט העליון, שמלאכתו נעשית על ידי בית משפט השלום, 'פולש' כביכול, לתחומה של הכנסת, והופך מעין מחוקק: אליבא דפסקי הדין של בית המשפט העליון כל החקיקה הקודיפיקטיבית הישראלית אינה אלא הערת שוליים ל'עקרונות היסוד' שנוסחו בפסיקה. זה יפה כשלעצמו, אבל השאלה נשאלת שוב: איפה הגבול ומהו המינון הנכון? מוכן אני

* אריאל רוזן-צבי הוא פרופסור בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב.

ללכת עם הגישה החדשה של בית המשפט העליון כיברת דרך ארוכה מאוד, אבל לא מעבר לכך. מוטב אפוא, שכל השותפים למערכת הזאת, כולל הצדדים ועורכי הדין, ימלאו קודם כל את כל החובות המוטלות עליהם. אתם מכירים את הסיפור החסידי שאומר, שכשיעלה רב זושה לשמיים, לא ישאלו אותו למה הוא לא היה אברהם אבינו; הוא לא צריך להיות אברהם אבינו, מספיק שיהיה רב זושה, ואת זה אני דורש מכל השותפים למערכת הזאת. אין הצדקה ואין צורך לחכות לרפורמה שיפוטית כוללת כדי לתקן את מערכת הסמכויות שלנו. חשבתם פעם כמה אנרגיה שיפוטית ומשפטית מושקעת ב"מרוצים" ובמריבות סמכויות בין בתי המשפט שלום ומחוזי? עבודה ובג"ץ? בתי דין רבניים ובתי משפט שלום ומחוזי וכיו"ב? יש לפעמים הרגשה שאין השופטים אלא יושבים כל היום, ועוסקים בעסקי סמכויות!

עסקי הסמכויות האלה הם סימן לחוסר בגרות של שיטה. כמות כזאת של אנרגיה שיפוטית המתבזבזת על סמכויות, היא בעיה עקרונית של שיטה ואותה יש לפתור. יש לנו אמנם בעיה פוליטית מסוימת בין בתי הדין לבין בתי המשפט, ואותה קשה יותר לפתור, אבל לא שמעתי שיש בעיה פוליטית בין בית משפט השלום לבין בית המשפט המחוזי. מה הקושי לקצוב מחדש את הסמכויות שם?

מכל מקום, באנרגיה שיפוטית כזאת צריך לחסוך, וצריך לחסוך גם באנרגיה השיפוטית שמתבזבזת עדיין על סכסוכים בענייני פרוצדורה. יש לפשט גם את סדרי הדין: צריך למנוע את העמדתם של סדרי הדין במרכז הדין, כי מתבזבזים אנרגיה וזמן יקר. עוד בשנת 1966 השמיע זאת פרופ' זאב צלטנר המנוח, שאמר שסכסוכים כה רבים בענייני פרוצדורה הם מותרות, ששום שיטת משפט לא יכולה לאפשר לעצמה; על אחת כמה וכמה שיטה כשלנו. דיברנו כאן על התמחויות ועל חלוקה למחלקות: לא צריך רפורמה בשביל זה, מספיקה פעולת נשיא בית המשפט: די אם נשיא בית המשפט יחלק את העבודה כך שיוצרו מחלקות; אין היום שופט שיכול לעסוק בכל. יצירת מחלקות מתוחמות לעניינים שונים, כגון: מחלקה לעניינים אזרחיים, פליליים, מסחריים, מנהליים ומשפחה, עונה על הצורך בהתמחות, ביעילות, באינטגרטיביות של המערכת ואף בצורכי קידום שופטים בתוך כל מחלקה. יש לחשוב על תנועת שופטים ממחלקה למחלקה ועל אופן המיון של ההליכים. דברים נוספים ניתן, לדעתי, לפתור על ידי ניהול נכון של הדיון או על ידי גישה שיפוטית, מבלי להיזקק לרפורמה כוללת, מקיפה, שקשה מאד לטפל בה, ויש בה מעקשים לא פשוטים. קחו לדוגמה עניין ריבוי הניירת בתיקים האזרחיים: מרבים אצלנו בבקשות שלצורכן עוה"ד פשוט מעתיקים מחדש טענות ותצהירים. אמנם עדיין לא הגענו לרמה של ארה"ב, שבה כל דיון קל ערך הופך להיות ספרות עניפה, אבל גם אצלנו מרבים בייצור ניירת על כל דבר קטן, שאפשר לפתור אותו בבית המשפט בבקשה בעל פה של דקה או שתיים, כאשר השופט חותך על אתר אם נראה לו שאין כל טעם וכל צורך בטיעון; לניירת כזאת יש תגובה, ותגובה שכנגד, ועוד ניירת והשופט קורא או צריך לקרוא או שהצדדים מניחים שהוא קורא, כי הרי אינו יכול לקרוא את כל הכמות המצטברת הזאת. אי אפשר לדרוש משופט לעשות זאת, במיוחד בעומס הזה. הפתרון צריך להיות פשוט.

עניין נוסף — המורכב משניים: אין המערכת השיפוטית של היום יכולה לתפקד באופן אוטיסטי, היא חלק ממערכת כוללת; ובתור שכזאת עליה להיות מעורבת בסביבה, ולהיות מערכת אינטגרטיבית. כלומר — בתי משפט למשפחה — יהיו אינטגרטיביים; ובתי משפט מסחריים — יהיו אינטגרטיביים. אין גם צורך להעמיס תפקידי-יתר על המערכת השיפוטית. עומס יתר פוגע לא ביעילות המערכת בלבד, אלא ביכולתה לעשות צדק; חלק

”קלקולים” במערכת המשפט

מהשרותים יכול להינתן על ידי נוטריונים או על ידי עורכי דין במינוי כזה או אחר. יש לחלק את התפקידים בחברה בצורה קצת שונה, ולהעביר חלק מהם אל מחוץ למערכת השיפוט. בחלוקה כזו כל אחד מן המשתתפים במערכת יצא נשכר, והמערכת כולה תשוב ותתפקד כנדרש.

מחמאה גדולה נותנת החברה הישראלית למערכת השיפוט שלנו כשהיא מטילה עליה עומס כזה. הרבר מלמד שהציבור מאמין שהמערכת שלנו היא, תודה לאל, המערכת החזקה ביותר. אף-על-פי-כן, כדי שמערכת זאת תמשיך להיות חזקה, אסור להטיל עליה עומס כה גדול, וצריך לחלק את העומס. חלקים נוספים בחברה צריכים לשאת בנטל. לסיום אומר – יש לנו מערכת שיפוט מפוארת, גם שופטים יוצאים מן הכלל, ובכל זאת איך שהוא נדמה שהיא מתפוררת; יש לנו נחת של ממש ממערכת השיפוט הישראלית, ובכל זאת יש גם קורטוב של חוסר נחת; איך נצא מהסד הזה של תחושות סותרות? לדעתי, אם לא נחפש רפורמות מרחיקות לכת, וננסה לתקן את הדברים כפי שהם בתוך הבית, סיכוינו להצליח טובים יותר.
